

ALEXİS DE TOCQUEVILLE'DE TOPLUMSAL VE SİYASAL BİR OLGU OLARAK DEMOKRASİ

Nevzat CAN*

“Amerika’da Demokrasi” adlı eserinin ilk bölümünün 1835 yılında yayınlanmasıyla Alexis de Tocqueville, demokrasi problemini ilk analiz edenlerden birisi olarak tanındı. Hatta onu modern cumhuriyetçi geleneğin büyük isimleri içerisinde görenler de vardır.¹ De Tocqueville, toplumsal yaşamın her yönünü etkileyen ya da şekillendiren ilk bir neden olarak demokratik ilke, eşitlik ve fonksiyonların kapsamlı bir şekilde incelemesini yapan bir düşünür olarak kabul edilmektedir. De Tocqueville’nin politik olayların incelenmesi konusundaki yaklaşımı, belli bir rejimdeki insanın vatandaşlığını göz önüne almaksızın, yalnızca *insan*’ın incelenmesine ilişkin soruşturmalarda işe başlayan onyedinci ve onsekizinci yüzyıl politik düşünürlerinin yöntemlerinden hareket ediyor gibi görünmektedir.² Çünkü De Tocqueville, sosyal durumun bir soruşturmasıyla politikaya ilişkin çalışmalarına başlamaktadır. Bir başka ifadeyle O, çağdaş toplumların bazı yapısal özelliklerinin belirlenmesinden hareket eder ve sonra bu toplumların çeşitli biçimlerinin karşılaştırmasına geçer. De Tocqueville, çağdaş ya da demokratik her toplumun özüne bağlı bazı nitelikleri belirler, ama bu ortak ilkelere itabaren olası siyasi rejimlerin çokluğunu ekler. Demokratik toplumlar liberal ya da despotik olabilirler. Amerika Birleşik Devletleri’nde ya da Avrupa’da, Almanya’da ya da Fransa’da değişik nitelikler alabilirler ve almalıdırlar. De Tocqueville, her şeyden önce aynı tür ya da aynı tipe ait toplum çeşitlerinin karşılaştırması ile önemli olan şeyi ortaya koymaya çalışan karşılaştırmalı bir düşünürdür. O’nun düşüncesini tam anlamıyla siyasal olan sorunlar üzerinde yoğunlaştırmasına yol açan, tarihsel bir gerekliliğe inanmasıdır. “Amerika’da Demokrasi” ve “Eski Rejim ve Devrim” adlı iki temel kitabı olan De Tocqueville, birinci kitabında Amerika’da demokratik toplum neden liberaldir? sorusuna; diğerinde ise, Fransa, demokrasiye doğru bir evrimin akışında özgür bir siyasal rejimi korumada

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

¹ Philip Pettit, *Cumhuriyetçilik*, Çev. A. Yılmaz, İstanbul 1998, s. 40.

² Leo Strauss and Joseph Cropsey, *History of Political Philosophy*, The University of Chicago Press, Chicago 1987, s. 761

neden bu kadar sıkıntı içindedir? şeklindeki soruya cevap aramaktadır. Ancak De Tocqueville'nin eserlerinin hemen her tarafında geçmekte olan demokrasi ve demokratik toplum kavramlarını tanımlamak o kadar da kolay değildir. Çünkü, De Tocqueville, çok sık olarak bu kavramları belli bir iktidar tipini dile getirmek için kullandığı gibi, bir toplum tipini ifade etmek için de kullanır: "Eğer insanın ahlaki ve entelektüel etkinliğini genel refahın yükseltilmesi ve rahatlığı yaratmanın üzerine çevirmek sizin için bir çıkar yol ise; eğer açık bir anlayış size insanlar için doğal yetenekten daha faydalı gözüküyorsa; eğer amacınız cesaretin erdemlerinin yerine, sakın alışkanlıkları uyarmaksa; eğer suçların yerine alışkanlıkları görmek istiyorsanız ve aynı oranda kusurlarla önemi azaltılmış olan daha az soylu eylemlerle karşılaşmaya gönlünüz razı ise, eğer başarılı bir toplumun ortasında yaşamak yerine, etrafınızdaki servete gönlünüz razı ise; kısacası, eğer yönetimin temel amacı sizin görüşünüze göre ulusun bütününe en fazla gücü ya da olası en fazla zaferi vermek, fakat onu oluşturan bireylerin her birine en fazla hoşnutluğu sağlamak ve yoksulluğu önlemek ise; ve şayet sizin arzunuz böyleyse, o zaman insanların koşullarını eşit kılın ve demokratik kurumları oluşturun. Eğer böyle bir seçimin yapılabilmesi için zaman geçmişse, ve daha önce bizi (bir çok şeye) sevk eden insanın gücünden daha yüksek bir güç, kendi isteklerimize danışmaksızın, bizi bu iki yönetimden biri ya da diğerine doğru götürüyorsa, kendimiz için en iyi olan şeyi yapmaya çaba göstermeliyiz, iyi ve kötü eğilimlerini tanıyarak ikincilerin etkisini kontrol altında tutmaya ve birincilerinkini geliştirmeye çalışmalıyız."³

De Tocqueville'ye göre düşüncede en fazla karışıklık yaratan, demokrasi, demokratik kurumlar, demokratik yönetim kavramlarının kullanım biçimidir. Eğer bu kavramlar açıkça tanımlanıp birbirleriyle olan anlamsal ilişkileri ve birbirlerinden farklılıkları tam anlamıyla ortaya konulmazsa, tanımlar üzerinde bir anlaşmaya varılmazsa, içerisinde bulunulan bu durum, demagogların ve despotların yararına olacaktır. Bir prensin yönettiği ülkeye, prens, yasalarla ya da halkın toplumsal durumu yararına olan kurumlarla yönettiği zaman demokratik ülke, bu prensin yönetim şekli de demokrasi olarak adlandırılacaktır. Oysa demokrasi ve demokratik yönetim kavramlarının anlamları siyasal özgürlük düşüncesiyle yakından bağlantılıdır. Demokratik yönetim sıfatını siyasal özgürlüğün olmadığı bir hükümete vermek, kavramın asıl anlamına göre apaçık bir saçmalaktır. Bu kavramların asıl anlamlarını göz ardı ederek yanlış bir şekilde kullanmak ya da onlara farklı anlamlar yüklemenin asıl amacı; demokratik yönetimin halkın nazarında belirli bir yeri ve önemi olmasından

³ Alexis De Tocqueville, *Democracy in America*, Vol.I. Everyman's Library, London 1994, ss. 252-253

dolayı halkı yanıltma ve kandırma isteğidir. Halbuki De Tocqueville'nin demokrasi anlayışı, vatandaşların entellektüel alışkanlıkları, adetleri, usulleri ve ulusun politik kurumlarında kendini hissettiren özel sosyal bir durum, bir eşitlik durumundaki izah tarzına bağlıdır. Toplumsal durum, kendine özgü özellikleri olan bir rejimin nedenidir. Ancak bu demek değildir ki, toplumsal durum, toplum hakkındaki her şeyi açıklar. Çünkü diğer birçok neden arasında önceki adetler ve coğrafi faktörler de rejimin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Fakat bu ikincil faktörler, temel hareket ettirici prensibin işleyişini erteleyebilir ya da örtebilir. Toplumsal durum, görüşleri şekillendirir, duyguları ve tutkuları değiştirir, takip edilen amaçları, hayranlık duyulan insan tipini, kullanılan dili, ve nihai olarak insanların karakterlerini determine eder. Demokratik rejimin hareket ettirici prensibi olan bu sosyal durum, aynı zamanda eşitliğin de koşuludur. Çünkü, De Tocqueville'ye göre demokrasi, her şeyden önce toplumsal bir olgu, koşulların eşitliğidir. Bu olgunun siyasal düzendeki anlatımı halk egemenliği ve yurttaşların kamu işlerine katılımıdır. Ekonomik düzende her ne kadar zenginliklerin eşitsizliğinin sonunu içermezse de servetin paylaşımına karşı yoksulların tepkisini yaratır ve doğal olarak eşitsizliklerin azaltılmasına eğilimlidir. Ama demokratik toplum hiç de zorunlu olarak liberal değildir.

De Tocqueville'nin politik düşüncesi, eşitlik prensibinin kaçınılmaz zaferinin kabulü ve tanınmasından kaynaklanmaktadır. Yalnızca son sekiz yüzyıl esnasında olanlarda değil aynı zamanda insanların kaydedilen fiillerinin analizinde de Tanrısal iradenin bir açıklamasını görür. Koşulların eşitliğindeki gelişme bir Tanrısal olaydır. İnsan zekâsının ürünleri, güç ve servet getirmeye başladığı andan itibaren bilime yapılan her yeni katkının, her taze hakikatin ve her yeni fikrin halkın ulaşabileceği bir güç kaynağı olduğu görülmektedir. Şiir, hitâbet, hâtırât; aklın zaferi olan her şey ve muhayyilenin parıltıları olan her şey; düşüncenin derinliklerinden fıskıranlar; Tanrı'nın insanlara dağıttığı bu armağanların hepsi şans eseri, demokrasinin avantajları haline gelmektedir. Öyle ki, bu unsurlar, onun (demokrasinin) karşıtı olan insanlar da bile, insanın doğal büyüklüğünü kanıtlayarak demokrasi düşüncesini güçlendirmiş oldular. Demokrasinin fetihleri, uygarlık ve bilgiyle birlikte yeni mekânlara yayıldı; ve edebiyat, fakirlerle zenginlerin silahları için günlük olarak müracaat edebilecekleri bir silah deposu haline geldi.⁴ “Eğer günümüzün insanı, dikkatli bir gözlem ve samimi bir değerlendirmeye toplumsal bir eşitliğin aşamalı ve ilerleyici gelişiminin tarihinin hem geçmişini hem de geleceği olduğuna ikna olabilse, değişim hakkındaki Tanrısal bir buyruğun kutsal karakterine ilişkin bir tereddütü olmaz. Bu durumda, demokrasiyi

⁴ De Tocqueville, a.g.e., s. 5

engellemeye çalışmanın Tanrının iradesine karşı koymak anlamına geleceği ve milletlerin kendilerine biçilen bu Tanrısal yazgıyı en iyi toplumsal ödül olarak görmeleri açıktır”⁵ Çünkü, yaşamak için gerekli ışıkları doğadan alan insan, doğarken herkese eşit bir şekilde verilen ve zaman aşımına uğramayacak bir hakla, yani kendinden başka kimseyle ilişkili olmayan konularda benzerlerinden bağımsız olarak yaşama ve kendi yaşamını kendi isteğine göre düzenleme hakkıyla doğar.

Bu açıklamalar gösteriyor ki, De Tocqueville, insanı tam bir determinizm tarafından belirlenip zorlanmış olarak görmemektedir. Ancak O’na göre Tanrı, insanları bütünüyle bağımsız ya da tamamen özgür de yaratmamıştır. Yine de insanların yazgıları bir süre kendi ellerinde olabilir fakat, bir zaman sonra bu, böyle olmayabilir. Bu nedenle De Tocqueville, bizi yönetenlere düşen görevlerin birincisinin demokrasiyi doğru yönlendirmek, yeniden uyandırmak, mümkünse dine bakışını yenilemek, ahlaki değerlerini arındırmak, hareketlerini düzenlemek, tecrübesizliklerinin yerine siyasi ustalığın bir bilgisini geçirmek, kör güdülerini gerçek menfaatleriyle tanıştırmak ve nihayet yönetme şeklini zamana ve zemine uygun kılmak, insana ve koşullara göre değiştirmek olduğunu söyler. Çünkü yeni bir dünya için yeni bir siyaset bilimine gereksinim vardır. De Tocqueville’ye göre, insanların en az düşündükleri şey de budur herhalde. “Hızlı bir akıntının ortasında gerisin geri uçuruma doğru sürüklenirken biz, hâlâ inatla gözlerimizi sahilde bıraktığımız kalıntılara-harabelere dikmiş bakıyoruz”⁶ demektedir. De Tocqueville, bu noktada, olanla yetinmeyip olması gereken üzerinde kafa yoran bir siyaset felsefecisinin öncü tavrıyla, zaman içerisinde eskimiş olan düşünce ve kurumların bir kenara bırakılarak, zaman ve zemine uygun, toplumun gereksinimlerine cevap verecek yeni yapıların oluşturulması gerektiğini, aksi halde hızlı bir akıntının kendilerini suların en derin noktasına sürükleyerek boğacağı insanlar durumuna düşeceğimizi, bu nedenle, eskimiş ve de bir kenara itilmiş, artık olumlu anlamda insanlığa hiçbir şey sağlayamayacak olan yasalardan, ilkelerden, gelenek ve göreneklerden medet umulmaması gerektiğini salık vermektedir. De Tocqueville’ye göre, herkesin, kendi eseri olarak düşündüğü ve dolayısıyla eşit bir sevgi ve saygıyla itaat ettikleri kanunlara sahip bir toplumda hükümet otoritesinin gereği saygıyla – Tanrısal bir nitelik atfetmeksizin- kabul görecektir; vatandaşlar yasa koyucuya duygusal olarak değil, rasyonel olarak ikna edildikleri için bağlılık duyacaklardır. Yine böyle bir toplumda, her birey, sahip olduğu hakların devamından emin olacağından, sınıflar arasında karşılıklı güven ve saygı ortaya çıkacaktır. Kendi gerçek yararlarıyla tanışan halk, devletin sağlayacağı avantajlardan yararlanmak için, kendinden istenilenleri yerine

⁵ a.g.e. s. 7

⁶ a.g.e. s. 7

getirmenin gereğini de anlayacaktır. Soyuların bireysel otoritelerinin yerini vatandaşların kurdukları gönüllü dernekler alacak ve toplum hem anarşiden hem de baskıdan kurtulmuş olacaktır.

De Tocqueville'nin toplumsal ve siyasal bir olgu olarak gördüğü demokraside özgür olmak, güçlülerin ya da otoritelerin keyfi davranışları ile karşı karşıya kalmamaktır.⁷ Keyfilığe karşı bu koruma, azınlıkları da kapsmalı ve halkın haklarını kötüye kullanmasını bile yasaklamalıdır. Bu nedenle yasaların nasıl kullanılacağı ve yasalara saygı, özgürlüğün ilk koşuludur ama bu nitelikler özgürlük kavramının tüm içeriğini dile getirmemektedir. Çünkü, yurttaşların bu yasaların oluşturulmasına katkıda bulunmuş olmaları gerekir. Siyasal özgürlüğün, yönetilenlerin yasaların yapılmasında ve işlerin idaresinde aldıkları paylar ile doğrudan orantılı olduğu söylenebilir. Bu demektir ki, bir toplumun özgür olması için özgür insanlardan oluşması gerekir. Çünkü yalnızca özgürlük, doğal hale gelmiş olan kötülöklere karşı etkin bir şekilde mücadele edip toplumları barış ve güven içerisinde yaşatabilir. Gerçekten de, yurttaşları birbirleriyle yakınlaşmaya zorlamak üzere, koşullarının bizatihi bağımsızlığı sayesinde içinde yaşadıkları yalnızlıktan çekip çıkarabilecek, onları canlandıracak ve her gün, uzlaşmanın, ortak çalışmaların pratiğinde, karşılıklı olarak birbirlerini ikna etmenin ve birbirinden tat almanın zorunluluğuyla bir araya toplayacak tek şey, yalnızca özgürlüktür. Yalnızca özgürlük, vatanın her an üstlerinde ve yanbaşılarında olduğunu onlara göstermek ve duyumsatmak üzere, paraya tapmaktan ve özel işlerinin günlük küçük sorunlarından uzaklaştırabilir. Yalnızca özgürlük, zaman zaman daha enerjik ve daha yüce tutkuların refaha karşı duyulan aşkın yerini almasını sağlar, tutkuya servet ediniminden daha önemli hedefler gösterir ve insanların kötülüklerini ve erdemlerini görüp yargılamayı olanaklı kılan ışığı yaratır.⁸ Özgürlük kavramını oluşturan ilk sınır, keyfe bağılılığın yokluğudur. İktidar yasalara uygun olarak kullanıldığında bireyler güvenlik altında olur. Ama, De Tocqueville, yine de insanlardan sakınılması gerektiğini ve hiçbir insanın mutlak gücü bozulmadan taşımak için yeterince erdemli olmadığını düşünerek, mutlak gücün hiç kimseye verilmemesi gerektiğini söyler. Bu durumda önemli bir sorunla karşı karşıya geliriz: Bireylerin geleceğinin benzer olmaya yöneldiği bir toplum hangi koşullarda despotizme düşmeyebilir? Bir başka ifadeyle, eşitlik ve özgürlük nasıl bağdaştırılabilir? De Tocqueville, bu soruların cevabını ararken doğal haklara çağrıyla yetinmez. Modern dünyanın bütünüyle olumlu haklara göre

⁷ Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev. K. Alemdar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986, s. 227

⁸ Alexis De Tocqueville, *Eski Rejim ve Devrim*, Çev. T. Ilgaz, Kesit Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 34

düzenlendiğini ve halk yığınlarını, hükümdarları ya da orduları durduran şeyin ilkeler olmadığını Fransız İhtilali'nden öğrendiğini de söyler. De Tocqueville'ye göre eşitlik, "Bağımsızlık Deklarasyonu"nda ifade edildiği gibi, demokratik rejimlerin prensibi olarak anlaşılabilir. "Bütün insanlar eşit yaratılmıştır" ilkesi, bu konuda ilk bir önerme ya da apaçık bir hakikat olarak düşünülür; yaşama hakkı, özgürlük ve mutluluğu isteme, evrensel haklar olarak bu temel hakikatten türemiştir. Eğer bütün insanlar eşitse, hiçbir insan doğası gereği, başka bir insanın yaşamı üzerinde üstün bir hakka sahip değildir, onun özgürlüğünü çiğneyemez ve onun yaşam biçimini belirleyemez.⁹ Eşitliğe doğru yönelişin, insanlık tarihine egemen olan ilke olduğunu söyleyen De Tocqueville, bu durumun önüne geçilemeyeceğini ve bunun evrensel, kalıcı ve insan iradesinden bağımsız olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü bu durumu Tanrısal istencin bir ürünü olarak görmektedir. Zaman içerisinde demokratik toplumların yani eşitlikçi düzenlerin, aristokratik toplumların yani hiyerarşik-sınıflı düzenlerin yerini alacağını dile getiren De Tocqueville'ye göre, demokrasi bir toplumda yerleştiği zaman insanların kalplerinde, sosyal-siyasal kurumlarında tahtını kurar ve insanlar, yasalara gönüllü olarak uyarlar. Demokratik toplumlarda toplumsal hareketlilik egemen olduğu için, her bireyin toplumsal hiyerarşide yükselme olanağı ve umudu vardır. Yükselmenin olası olduğu bir toplum felsefi planda, insanlığın bütünü için karşılaştırılabilir bir yükselmeyi anlama eğilimindedir. Herkesin durumunu doğuştan kazandığı aristokratik bir toplum, insanlığın sonsuz iyileştirilebilirliğine inanmakta güçlük çeker; çünkü bu inanç onun üzerine oturduğu ideolojik formülle çelişmektedir.¹⁰ Demokratik bir toplumda, aristokrasinin egemen olduğu bir toplumdaki daha az şatafat ve gösteriş olacaktır ama, yoksulluk da daha az olacaktır. Bütün bunlara karşın, De Tocqueville, demokrasinin karşılaşılabileceği bir takım tehlikelerin olduğunu ve demokratik bir yönetim biçiminin baskıcı ve zorba bir yönetim şekline dönüşebileceğini de göz ardı etmemektedir. Bir toplumun demokratik davranış biçiminin dışına çıkıp, bireylerin birbirlerine karşı ve devletin bireylere karşı despotik tarzda davranmasının da çeşitli nedenleri olduğunu söyler. De Tocqueville, demokraside tehlikenin yönetenlerden çok yönetilenlerden kaynaklandığını düşünmektedir. Eğer, demokraside yönetilenler bozulup yozlaşırlarsa tüm sistem bozulur. Demokrasinin temelinde bulunan ve demokratik bir toplumun olmazsa olmaz olan koşulu eşitliktir ve demokraside insanlar için eşitlik özgürlükten önemlidir. İnsanlar, özgür olmak isterler ve bu uğurda ellerinden geleni yaparlar ancak, özgürlüğe ulaşamadıkları zaman da, içinde buldukları duruma katlanırlar. Oysa eşitlik için aynı şeyin söylenemeyeceğini belirtir De Tocqueville. Çünkü, insanlar, eşitliğin

⁹ Leo Strauss and Joseph Cropsey, a.g.e., s. 763

¹⁰ De Tocqueville, *Democracy in America*, Vol.II., s. 33-34

bozulmasına katlanmaktansa ölmeyi yeğ tutarlar, kölelik içinde eşitliği, özgürlük içinde eşitsizliğe tercih ederler.

De Tocqueville, demokrasinin varlığını tehlikeye atan iki temel nedenden söz eder: “Yasama gücünün seçmen kitlesinin isteklerine tam olarak bağlı kalması ve hükümetin bütün öteki güçlerinin yasama gücünde toplanması.”¹¹ De Tocqueville’nin gözünde demokratik bir hükümet, halkın bütün tutkusal coşkularına kendini bırakmaması ve kararları kendinin alması gerekir. Yine de her demokratik rejim, merkezîyetçiliğe ve iktidarın yasama organında toplanmasına doğru gelişir. Oysa demokrasi eşitliğe doğru bir eğilimi içerir, bu eşitlik eğilimi insanların üstleriyle ve birbirleriyle olan tüm tabiiyet bağlarını koparacak ve insanlar, aristokratik toplumda olduğundan daha değişik biçimde ne bir soyluya ne bir krala ne bir sosyal kuruma bağlı olmadan yan yana ve birbirlerine eşit olarak yaşayacaklardır.¹² Bunun sonucu olarak da De Tocqueville’nin bireycilik dediği olumsuz gelişme ortaya çıkacaktır. Söz konusu bu bireycilik, felsefi ve siyasal anlamda bir bireycilik değildir. Bu anlayış, siyasal toplumun kaynağında bireyin bulunmasını dile getirmediği gibi, bireyin kendini başlı başına üstün, bağımsız bir değer olarak gördüğü tezini de ifade etmemektedir. Bu bireycilik, insanın toplum içerisinde yalnızlaşması, yani çevresindekilere ve toplumda var olan çok çeşitli sorunlara hakim olamayacağını anlayarak yalnızca yakın çevresinden; aile ve dostlarından oluşan bir topluluk oluşturarak, toplumun ve devletin temel sorunlarından uzaklaşması, ilgisiz kalması ve bütün bu sorunların çözümünü tümüyle iktidarların eline bırakması şeklinde ortaya çıkacak olan bir bireyciliktir.¹³ De Tocqueville, bu tür bir bireyciliğin her zaman olmasa bile çoğunlukla tehlikeli olduğunu söylemektedir, çünkü kendisini küçük bir çevreye hapseden birey, yurtaş olacağı yerde, demokrasinin tamamen reddettiği, uyruk durumuna düşecektir. Bu duruma bağlı olarak özgürlüğün en aşırı derecede uygulanmasının sonucu olan anarşi ortaya çıkacaktır. Ne var ki, De Tocqueville, insanlarda bir denge ve düzen duygusu bulunduğunu, bunun da anarşinin aşırı boyutlara ulaşmasını engelleyeceğine inanarak, anarşinin o derece korkunç bir tehlike olmadığını düşünmektedir. O’nun için demokrasi açısından en büyük tehlike, çoğunluğun despotizmi şeklinde ortaya çıkacak olan tehlikedir. Bir başka ifadeyle, modern ulusların karşısına çıkan baş tehlikenin, tikel çıkarların doğurduğu çatışma ve düzensizlik değil, bu yeni, seçimle gelen devlet despotizmi biçimi olduğunu savunur. Devlet despotizmi aracılığıyla toplumsal yaşam, gitgide, toplumu birliği içinde temsil etme ve koruma

¹¹ a.g.e., Vol.I., s.156

¹² a.g.e., Vol.II., s. 99

¹³ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul 1993, s. 247

iddiasındaki siyasal kurumların ağırlığı altında ezilir. Toplumun siyasal aygıtı verdiği iktidar, toplumun kendisine karşı çevrilir. Toplum, demokrasi adına, refahını sağlayan ve özgürlüklerini çalıp yağmalayan, 'yardımsever' meraklı ve her şeye burnunu sokan devlet iktidarının hükmü altına girer. Devlet, toplumsal yaşamın düzenleyicisi, denetçisi, danışmanı, eğitimcisi ve cezalandırıcısı olur.¹⁴ Merkezi idare, günlük iş akışına düzen vermeyi kolayca başarır; toplumun yönetilmesi işinin ayrıntılarını ustalıklı yönlendirir; küçük karışıklıkları ve hafif suçları bastırır; toplumu ne geriletecek ve ne de ilerletecek bir şekilde statükoyu sürdürür ve toplumda, idarenin başında bulunanların iyi düzen ve toplumsal sükûnet adını verdikleri idari uyusukluğu sürekli hale getirir. "Demokratik kurumlara karşı büyük bir ilgi duyuyorum, ama içgüdüsel olarak soyluyum, yani halk yığınlarını hiç sevmiyorum ve onlardan korkuyorum. Özgürlüğü, dürüstlüğü, haklara saygıyı büyük bir tutkuyla seviyorum, ama demokrasiyi sevmiyorum, işte ruhumun derinlikleri."¹⁵ Burada yalnızca toplumsal kökeni itibarıyla demokratik eşitliğe direnmez; eşitliğin devrimler yoluyla despotluğa varacağından da korkar. Bu nedenle halk egemenliğine bir takım sınırlar getirilmelidir, buna bağlı olarak da bu sınırları belirleyen ve adaleti tanımlayan, bireyin çıkarından çok yurttaşın çıkarı olmalıdır. Demokratik yönetimin en temel özelliği, çoğunluğun mutlak egemenliğine dayanıyor olmasıdır. Demokratik ülkelerde buna karşı koyabilecek hiçbir şey yoktur. Çoğunluğun egemenliğinden etkilenen, kısa bir süre için seçilen bu nedenle seçmenlerin genel görüşlerine bağlı kalan ve aynı yöntemlerle toplumun aynı kesiminden seçilen ve yönetimin hemen hemen tüm yetkilerini elinde bulunduran bir meclisin yapmış olduğu yasalar da güçlü olan kurumların yetkisini güçlendirip artırınca zayıf olanlar da doğal olarak daha da zayıflamaktadır. Bu durum da yönetici gücün temsilcilerinin hem dengesini bozar ve hem de bağımsızlıklarını ortadan kaldırır ve demokratik yönetimlerin yöneticiye verdiği etkiyi de ellerinden alır. Çoğunluğun despotizmi tek ve merkezi iktidar düşüncesinde dayanağını bulduğu gibi eşitlik ve tekbiçimlilik düşüncesinde de kendisine birtakım destekler bulabilir. Çünkü eşitliğe dayanan demokrasilerde yöneten ile yönetilen arasında ara iktidarların bulunmaması aristokrasilerde olduğunun aksine çoğunluğun despotizmini kolaylaştırır. Demokrasi, sürekli olarak çoğunluğun zorba yönetimi tehlikesini içerir. Fakat asıl sorun, demokratik süreç aracılığıyla iş gören çoğunlukların bazen bir azınlığın çıkarlarına zarar verebilir veremeyeceği değildir. Kesinlikle böyle bir zarar vereceklerdir. Ancak, sorun, çoğunlukların, azınlığın temel hakları ile çıkarlarına haksız bir biçimde zarar vermelerinin önüne geçilebilir geçilemeyeceği ve bunun en iyi biçimde nasıl

¹⁴ John Keane, *Demokrasi ve Sivil Toplum*, Çev. N. Erdoğan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1994, s. 80

¹⁵ Alain Touraine, *Demokrasi Nedir?*, Çev. O. Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 127

yapılacağıdır.¹⁶ De Tocqueville'ye göre, devlet despotizminin modern dünyayı boyunduruğu altına almasını önlemek için, devlet ve sivil toplum alanlarında, iktidar tekellerine engel olacak mekanizmaların güçlendirilmesi gerekir.

Her demokratik rejim, çoğunluğun haklı olduğunu ilke olarak ileri sürer ancak yine de çoğunluğun başarısını kötüye kullanma ve azınlığı ezmesini önlemek güç olabilir. Böylece, demokratik toplumlarda yönetimin gücü, etki alanını politik alandan sivil alana doğru genişletme eğilimi gösterir ve aynı zamanda daha şiddetli, daha yoğun, daha az sorumlu ve özgürlüğe karşı daha tehlikeli olur.¹⁷ Dolayısıyla, De Tocqueville'ye göre, her şeyden üstün toplumsal bir gücün bulunması gerekir ama bu gücü denetleyen, hızını kesen herhangi bir engel yoksa özgürlük tehlikeye girmiş olur. Çoğunluk mütecavizse, saldırgansa azınlığın susmaktan başka çaresi kalmayacak ve bu durum da köleliğe götüreceğinden, demokrasi için en büyük tehlikelerden birisi olacaktır. Sonuç olarak, denilebilir ki demokrasi ancak, büyük liderler tarafından değil, yetkin ve sorumlu yurttaşlar tarafından güvence altına alınarak hayatta kalabilir. Etkili diktatörlükler büyük liderler gerektirir. Etkili demokrasiler ise kendi sorumluluk ve yetkilerinin bilincinde olan, başkalarının temel hak ve özgürlüklerini kendi hak ve özgürlükleri gibi vazgeçilmez-devredilmez haklar olarak düşünen büyük yurttaşlara gereksinim duyar. İnsanlar, özgür doğabilirler ancak yaşamları boyunca özgürlük için çaba gösterip, özgürlük uğrunda mücadele verdikleri müddetçe özgür yaşayıp özgür ölebilirler.

Abstract: Democracy as a Social and Political Fact in Alexis de Tocqueville

In this article Tocqueville's thoughts on democracy as a social and political phenomenon are studied. Alexis de Tocqueville's observations in the United States and his intense intellectual engagement in writing the two volumes of Democracy in America in a certain sense created his social and political thought.

Tocqueville generally used 'democracy' as a social rather than a political term to refer to a society marked by equality of social condition and by the various passions to which that condition gives rise.

¹⁶ Robert A. Dahl, *Demokrasi ve Eleştirileri*, Çev. L.Köker, Türk Siyasi İlimler Derneği-Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 212

¹⁷ David Boucher and Paul Kelly, *Political Thinkers*, Oxford University Press, Oxford 2003, s. 294

KAYNAKLAR

- Aron, Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Ankara 1986.
- Boucher David and Kelly Paul, *Political Thinkers*, Oxford 2003.
- Dahl, Robert A, *Demokrasi ve Eleştirileri*, Türk Siyasî İlimler Derneği-Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara 1993.
- De Tocqueville, Alexis, *Democracy in America*, London 1994.
- De Tocqueville, Alexis, *Eski Rejim ve Devrim*, İstanbul 1995.
- De Tocqueville, Alexis, *The Old Regime and the French Revolution*, Garden City, NY: Doubleday 1955.
- Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul 1993.
- Keane, John, *Demokrasi ve Sivil Toplum*, İstanbul 1994.
- Lively, Jack, *The Social and Political Thought of Alexis de Tocqueville*, Oxford 1962.
- Pettit, Philip, *Cumhuriyetçilik*, İstanbul 1998.
- Sartori Giovanni, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara 1993.
- Strauss Leo and Cropsey Joseph, *History of Political Philosophy*, Chicago 1987.
- Touraine, Alain, *Demokrasi Nedir?*, İstanbul 1997.